

УДК 336.71

Дєєва Н.Е.

**КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ У БАНКАХ: СПЕЦИФІКА,
ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Визначено сутність, складові, особливості корпоративного управління у банках як фінансових посередників. Систематизовано проблеми корпоративного управління у банках: загальні та специфічні, пов'язані з концепцією фідучіарних обов'язків. Означено особливості їх прояву в умовах фінансової кризи, запропоновано шляхи подолання.

The essence, constituents, features of corporate management in the banks as financial mediators are defined. The problems of corporate management in the banks are systematized: general and specific, related to conception of fiduciary duties. The features of their display in the conditions of financial crisis are marked, the ways of overcoming are offered.

Підвищення рівня корпоративного управління є однією з найгостріших проблем економіки України. Навколо неї останнім часом значно активізувалися різного роду ініціативи, у тому числі з боку Міжнародної Фінансової Корпорації (IFC), яка займає провідну позицію серед міжнародних фінансових установ у питаннях інтеграції корпоративного управління в усі фази інвестиційного процесу [1]. Основними цілями Проекту «Корпоративне управління в банківському секторі України», який було реалізовано протягом 2004-2007 рр., були: покращення існуючої практики корпоративного управління в українських банках; її використання під час здійснення кредитної оцінки корпоративних клієнтів; посилення ролі неурядових організацій у банківському секторі; сприяння діалогу між державним та приватним секторами щодо банківських реформ.

Важливість запровадження корпоративного управління в банківській сфері України в умовах вступу нашої країни до СОТ та виходу на ринок іноземних банків обумовлює підвищення уваги вчених до цієї проблеми. У статті Міщенко В. викладено загальні підходи до корпоративного управління у банках відповідно Принципів ОЕСР [2, с.14]. Міщенко С. обґрунтовує пропозиції щодо удосконалення фінансової звітності у контексті поліпшення корпоративного управління та підвищення рівня довіри до комерційних банків з боку ринку [3]. У працях Бутенко О. [4], Дзюблюка О. [5], Павлюка К.В., Кажана В.А. [6] Шелудько Н.М. [7] аналізуються позитивні і негативні наслідки проникнення іноземного капіталу в банківську систему України. Карпенко Г. [8], Чуб О. [9, 10], Шаповалов А., Міщенко В. [11] досліджують вплив процесів інтеграції та глобалізації, вступу до СОТ на банківську діяльність, правове поле, злиття і поглинання банків. Деревко О. [12], Диба М., Осадчий Є. [13], Марцин С. [14] розглядають капіталізацію окремих банків і банківської системи як запоруку ефективного функціонування економіки у цілому. Поставлені проблеми ув'язуються з питаннями конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи, розвитку нових операцій і послуг, управління ризиками банківської діяльності і лише побічно торкаються корпоративного управління.

Завдання статті – визначити специфіку і проблеми корпоративного управління в банківській сфері, окреслити шляхи їх вирішення.

Корпоративне управління у банківській сфері має свої особливості, які визначаються специфікою комерційного банку як фінансового посередника. Головне завдання функціонування фінансового сектору полягає у забезпеченні руху фінансових ресурсів від

кредиторів до позичальників та їх трансформації у часі із одних видів в інші з метою ефективного розподілу та спрямування на приріст інвестицій та економічне зростання, поглинання надлишкової грошової маси, перерозподілу ризиків, підвищення рівня ліквідності, досягнення фінансової та економічної стабільності [15].

Нормативні документи НБУ визначають корпоративне управління як систему організації діяльності та контролю банку, яка визначає розподіл прав і обов'язків між різними учасниками корпорації, а саме: спостережною радою банку (радою директорів), керівництвом (правлінням) банку, акціонерами та іншими зацікавленими сторонами (для банків - перш за все вкладниками та іншими кредиторами), а також правила та процедури прийняття рішень щодо справ банку [16]. Основна мета корпоративного управління - забезпечити чесний та прозорий бізнес, відповідальність та підзвітність усіх залучених до цього сторін.

Необхідність побудови ефективної системи корпоративного управління в банках визначається їх залежністю від довіри вкладників, більшою чутливістю до потенційних ускладнень у випадку неефективного управління. Відповідно до розробленого Базельським комітетом з банківського нагляду консультативного документа "Удосконалення корпоративного управління в банківських установах" банкам рекомендовано розробити стратегію своєї діяльності та неухильно її дотримуватися [17].

З урахуванням найкращих сучасних міжнародних практик корпоративного управління для застосування українськими банками розроблено методичні рекомендації НБУ [18]. Декларується, що чітке їх дотримання дасть змогу банкам забезпечити ефективне управління, приймати узгоджені рішення, посилити довіру і підвищити відповідальність, а також уникнути конфлікту інтересів, сприяти розкриттю інформації та її прозорості і у зв'язку з цим підвищити захист інтересів акціонерів банків та довіру вкладників, кредиторів і громадськості.

Однак реальні події свідчать про існування серйозних проблем у корпоративному управлінні у банківській сфері, які наочно продемонструвала ситуація з Промінвестбанком. За офіційною версією рішення щодо недоцільності проведення закритого (приватного) розміщення акцій додаткового випуску в період з 1 по 17 жовтня 2008 р. було прийнято Спостережною Радою та Правлінням банку у зв'язку із інформаційною атакою на Промінвестбанк з боку рейдерських угруповань та відповідно до ухвали Господарського суду м. Києва №30/329 від 26.09.2008 р. і постанови Державної виконавчої служби від 29.09.2008 р. [19]. Разом з тим у пресі існують інші версії ситуації: конфлікт між Правлінням Промінвестбанку і групою акціонерів, які намагалися відстояти свої права на участь в управлінні або викуп акцій за справедливою ціною; використання додаткової емісії як одного з етапів захвату банку групою осіб, пов'язаних з топ-менеджментом; наявність фактичної високої концентрації акціонерного капіталу при юридичній його розпорошеності [20, 21].

Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління НБУ пропонують банкам розділити повноваження і відповідальність між спостережною радою і правлінням банку, залучати до участі в спостережній раді незалежних членів, розкривати реальних власників, структуру операцій з пов'язаними особами і їх список, приділяти увагу та вирішувати конфлікти інтересів менеджменту банку та представників його власників, передбачають критерії складання Публічного річного звіту банку (рис. 1).

Рис. 1. Складові корпоративного управління в банках

Однією з фундаментальних концепцій, що покладена в основу корпоративного управління в банках, є концепція фідучіарних обов'язків, яка застосовувалася в римському праві (фідучіарний від лат. *fiducia* - довіра). Фідучіарний обов'язок існує там, де одна особа, клієнт або власник покладає особливу надію або висловлює довіру іншій особі, фідучіару та покладається на нього, у той час як фідучіар діє на власний розсуд з використанням власного досвіду.

У табл. 1 наведено основні показники діяльності банків України. Основними тенденціями розвитку банківської системи України протягом 2002-2008 рр. були: збільшення кількості діючих банків із 154 до 184 при відносній стабільності їх загальної кількості, суттєве зростання кількості банків з іноземним капіталом (з 31 до 50), у т.ч. зі 100-% (з 7 до 18), що призвело до збільшення частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків з 13,3% до 35,9%. При цьому активне вливання іноземного капіталу відбулося в період 2005-2008 років. Найбільшу частку в загальній сумі іноземного капіталу становить капітал Австрії (20,3 %), Кіпру (20,3 %), Франції (12,5 %), Росії (9,7 %), Нідерландів (8,2 %), Польщі (7,9 %), Швеції (6,1 %) [23, с.14].

Перспективною формою проникнення іноземного капіталу в банківську систему України є відкриття філій та представництв. Ст. 24 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначає умови, за яких іноземний банк має право на відкриття філії в Україні. Акредитацію філій іноземних банків в Україні здійснює Національний банк України шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків та видачі банківської ліцензії. Акредитація філії іноземного банку є підставою для здійснення нею банківської діяльності [24].

Станом на початок 2007 р. переважна більшість українських банків була створена у формі акціонерних товариств (79,3%), на долю товариств з обмеженою відповідальністю приходилося 20,7% їх загальної кількості. На долю відкритих акціонерних товариств приходилося 67,9%, закритих – 32,1%. У 2006 р. у Закон України «Про банки і банківську діяльність» було внесено зміни [25], які вимагають їх створення у формі відкритого акціонерного товариства або кооперативного банку. Банки, створені у формі закритого

MANAGEMENT

акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, зобов'язані протягом трьох років привести свою організаційно-правову форму у відповідність з вимогами цього Закону. Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 10 мільйонів євро.

У 2007 році продовжував підвищуватися рівень транспарентності діяльності банків, як одного із найефективніших методів розвитку здорової конкуренції, підтримки високої дисципліни на ринку банківських послуг, захисту інтересів кредиторів і вкладників. Національний банк України за станом на 1 січня 2008 року вперше розмістив на своєму офіційному сайті в мережі Інтернет (www.bank.gov.ua) інформацію про власників істотної участі в банках України.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України протягом 2000-2008 рр. (станом на початок року) (побудовано за даними [22])

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	01.12.2008
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Кількість банків за реєстром	195	189	182	179	182	186	193	198	197
Із загальної кількості: кількість банків, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій та надають звітність	154	153	157	157	160	163	169	175	184
- акціонерні товариства:	137	136	136	133	132	133	134		
відкриті	99	95	94	94	92	92	91		
у тому числі державні	2	2	2	2	2	2	2		
закриті	38	41	42	39	40	41	43		
- товариства з обмеженою відповідальністю	17	17	20	24	28	32	35		
- кооперативні	-	-	1	-	-	-	-		
- кількість банків з іноземним капіталом	31	21	20	19	19	23	35	47	50
у тому числі зі 100 % іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17	18
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	13,3	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	35,9

Обсяг інформації про власників банків включає дані щодо найменування власника істотної участі, коду і назви країни та частки в статутному капіталі (пряма й опосередкована участь). Зазначена інформація розміщується на офіційному сайті Національного банку України щокварталу - протягом п'яти днів після закінчення місяця, наступного за звітним.

В Україні порядок розкриття банками інформації про свій фінансовий стан визначений статтею 70 Закону України "Про банки і банківську діяльність", яка, зокрема, передбачає, що банки зобов'язані публікувати квартальну і річну фінансову звітність, підтверджену аудитором у газеті «Урядовий кур'єр» чи «Голос України». Банки України також мають власні сторінки в мережі Інтернет, де розмішують обов'язкову до розкриття і додаткову інформацію про свою діяльність.

Підсумки діяльності банківської системи України за 9 місяців 2008 року свідчили про подальше зростання основних показників діяльності банків, проте темпи приросту більшості з них були майже вдвічі нижчими порівняно з показниками за відповідний період 2007 року.

За станом на початок жовтня 2008 р. банківська система мала досить значний запас ліквідності - обсяги ліквідних коштів банків удвічі перевищували їх потреби для проведення поточної діяльності [26, с.18]. Події, що сталися в Україні на початку жовтня 2008 року, почалися з «рейдерської атаки» на Промінвестбанк, що спричинило масовий відплив вкладів фізичних осіб з банківської системи і відповідно різке зменшення ресурсної бази банків. Так за 10 днів жовтня 2008 року загальна сума зобов'язань банків зменшилася на 18 млрд. грн. У таких умовах Національний банк був змушений ужити додаткових заходів, один з яких - уведення заборони на дострокове повернення строкових депозитів, запроваджене постановою Правління Національного банку України 11.10.2008 № 319, що уповільнило процеси відпливу коштів, але не зупинило їх [27]. Протягом останніх трьох місяців 2008 року (з 01.10.2008 до 01.01.2009) кошти фізичних осіб у національній валюті зменшилися на 19 млрд. грн. (на 15%), в іноземній валюті (доларовий еквівалент) - на 2 млрд. дол. США (майже 13%); кошти суб'єктів господарювання в національній валюті зменшилися на 11 млрд. грн. (майже 12%), в іноземній валюті (доларовий еквівалент) - на 0,3 млрд. дол. США (на 3,5%).

У зв'язку зі значним відпливом коштів з банківської системи, що негативно вплинуло на її стан, постановою Правління Національного банку України від 01.12.2008 № 405 був затверджений Спеціальний порядок здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків [28], у якому визначені особливості фінансового оздоровлення банків в умовах запобігання негативним наслідкам фінансової кризи: спрощено процедури та скорочено терміни погодження статутів банків і реєстраційних процедур банків; встановлено спрощені порядки збільшення статутного капіталу за рахунок коштів акціонерів (учасників) банку та інвесторів і реорганізації банків за рішенням власників; визначено процедури капіталізації банків за участю держави та заходи щодо фінансового оздоровлення банків в умовах запровадження тимчасової адміністрації.

Розроблені заходи мають неоднозначні оцінки. З однієї сторони прийняте рішення спрощує порядок надання фінансової допомоги банкам, з іншої – послаблює захист прав існуючих акціонерів і підвищує ризик рейдерської поведінки. Не передбачено також альтернативи процедурам капіталізації банків за участю держави у вигляді банкрутства. Попри негативність його соціально-економічних наслідків, інститут банкрутства виконує важливі функції: запобігання непродуктивному використанню активів, якнайповнішому задоволенню претензій кредиторів. Внесенням змін у Закон України «Про Національний банк України» передбачено, що НБУ «за підсумками року у разі перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, затвердженими на поточний бюджетний рік, вносить до Державного бюджету України наступного за звітним року позитивну різницю, частина якої в обсязі 25 відсотків, але не менше 1 млрд. гривень, щорічно спрямовується на поповнення коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, капіталізацію банків та Державної іпотечної установи" [29]. Передбачено також

можливість надання кредитів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за обліковою ставкою, встановленою Національним банком України, і збільшення граничного розміру відшкодування у разі настання недоступності вкладів до 150000 гривень. На даний час сума коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб становить близько 3 млрд. грн. [26, с.43].

Тоді як для підтримання ліквідності Національний банк надав банкам кредитів рефінансування на загальну суму близько 105 млрд. грн., в тому числі і кредити овернайт - 43 млрд. грн. У своїй доповіді в.о. Голови НБУ А.Шаповалов наголосив на тому, що Національний банк повністю відкидає звинувачення у преференційному ставленні до окремих банків при наданні кредитів рефінансування [30].

Разом з тим слідча комісія Верховної Ради України відмічає, що НБУ не вдалося досягти необхідного рівня прозорості в роботі нагляду, зокрема щодо процедур рефінансування та стабілізації банків. Так, згідно неофіційних джерел (оскільки офіційну інформацію НБУ відмовився надавати), із загальної суми стабілізаційних кредитів станом на 15 грудня 2008 р., два приватних банка («Надра» та «Родовід Банк») отримали відповідно п'яту частину (7,1 млрд. грн.) та 5% (2,2 млрд. грн.) від загальної суми. В той же час, державний банк «Укресімбанк» отримав суму рефінансування, яка у 5 разів менша, ніж у банку «Надра» - 1,4 млрд. грн., а «Ощадбанк» - 4 млрд. грн. Навіть сума рефінансування «Промінвестбанку», який тривалий час знаходився на грані банкрутства є набагато меншою, ніж у банку «Надра» і становить 6,03 млрд. грн. Серед порушень виявлено: значне перевищення граничних нормативно встановлених обсягів рефінансування, надання кредитів банкам, які не задовольняють встановленим критеріям за організаційно-правовою формою і розмірами статутного капіталу [31].

Непрозорість взаємовідносин окремих банків і НБУ переходить у сферу корпоративних конфліктів. Збори акціонерів банку «Надра», заплановані на 24.01.2009 р., не відбулися з причини ненадання реєстратором, якого саме планували змінити, реєстрів акціонерів фінансової установи. На зборах планували також розглянути питання про входження до складу акціонерів співвласника "РосУкрЕнерго" Дмитра Фірташа. Реєстратора банку, який зірвав збори, пов'язують із депутатом зі фракції БЮТ. Національний банк, в свою чергу, звернувся до прем'єра і переклав всю відповідальність за майбутнє банку «Надра» на Уряд. Адміністративний суд Києва за позовом Кабінету Міністрів заборонив НБУ перераховувати банку три мільярди гривень для рефінансування. Секретаріат Президента - через значні обсяги рефінансування – виступив за введення у банк тимчасової адміністрації [32].

Висновки:

1. Сутність корпоративного управління в банках визначається специфікою банку як корпорації, діяльність якої спрямована не лише на отримання і максимізацію комерційного прибутку, але і на забезпечення схоронності коштів вкладників. Тому ефективність корпоративного управління є не лише чинником узгодження інтересів учасників банку, а передумовою самого його існування. Це наочно довела ситуація, яка склалася у банківській системі України у IV кв. 2008 р., коли масовий відтік коштів вкладників поставив на межу банкрутства ряд крупних банків.
2. В основу корпоративного управління у банках покладено концепцію фідучіарних обов'язків, коли одна особа, клієнт або власник покладає особливу надію або висловлює довіру іншій особі, фідучіару та покладається на нього, у той час як фідучіар діє на власний розсуд з використанням власного досвіду. Це обумовлює такі складові корпоративного управління, як роль акціонерів у захисті вкладників та інших заінтересованих осіб, професійну поведінку і чесність працівників банку.

3. Рівень нормативного регулювання корпоративного управління у фінансовому секторі значно вищий, ніж у реальному. Оскільки НБУ, видаючи ліцензії на діяльність депозитних корпорацій, має забезпечити стабільність їх функціонування і грошово-кредитної системи у цілому. Для комерційного банку встановлюються більш високі вимоги до розміру статутного капіталу, вибір організаційно-правової форми обмежується відкритим акціонерним товариством або кооперацією. Разом з тим діяльність НБУ в період загострення фінансової кризи показала, що перевищення адекватності регулюючих дій здатне деформувати внутрішні відносини у банках із зовні.
 4. Проблеми корпоративного управління у банках можна поділити на загальні, притаманні корпораціям усіх секторів економіки, і специфічні, властиві лише депозитним корпораціям. Загальна проблема розподілу повноважень, компетенції та відповідальності між акціонерами, спостережною радою і правлінням призвела до гучних скандалів навколо певних банків. Специфічні проблеми пов'язані зі стрімким проникненням іноземного капіталу у банківську систему України, кризою ліквідності, зниженням довіри до банківської системи, непрозорістю процедур рефінансування банків.
 5. Для подолання потенційних загроз від зростання частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків пропонується серед задач корпоративного управління у цій сфері визначити забезпечення фінансової безпеки держави. Вважається раціональним також змінити акценти у фінансовому оздоровленні фінансового сектора: перейти від «оптового» підходу вирішення проблеми шляхом надання кредитів рефінансування комерційним банкам у ручному режимі до «роздрібного» - створення потужної системи гарантування вкладів депозитів фізичних осіб і запровадження прозорих процедур банкрутства банків.
- Завданням подальших досліджень є визначення специфічних особливостей корпоративного управління у великих і малих банках.

Література:

1. О'мейнік, Д. Проект «Корпоративне управління в банківському секторі України»/ Д.О'мейнік // Круглий стіл. – 2005. - №5 (29). – С.3-6.
2. Міщенко, В. Удосконалення корпоративного управління в банківській сфері/ В.Міщенко // Банківська справа. – 2006. - №2 (68). – С.13-24.
3. Міщенко, С. Удосконалення фінансової звітності як передумова стабільності функціонування банківської системи [Текст] / С.Міщенко // Банківська справа. – 2008. - №1 (79). – С. 62-75.
4. Бутенко, О. Роль іноземних банків у формуванні інноваційних національних банківських систем/ О. Бутенко // Банківська справа. – 2008. - №1 (79). – С. 83-89.
5. Дзюблюк, О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи [Текст] / О.Дзюблюк // Банківська справа. – 2008. - №2 (80). – С. 37-45.
6. Павлюк, К.В., Діяльність іноземних комерційних банків в Україні: тенденції та проблеми/ К.В. Павлюк, В.А.Кажан // Фінанси України. – 2006. - №6. – С.143-150.
7. Шелудько, Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: проблеми і наслідки/ Н.М. Шелудько // Фінанси України. – 2006. - №7. – С.79-86.
8. Карпенко, Г.В. Кредитна діяльність вітчизняних банків та можливості їх інтеграції до світової фінансової системи [Текст] / Г.В. Карпенко // Фінанси України. – 2007. - №2. – С.89-96.
9. Чуб, О.О. Адаптація банківського законодавства України до права Європейського Союзу: стан, проблеми та перспективи [Текст] / О.О.Чуб // Фінанси України. – 2008. – №4. - С.57-67.
10. Чуб, О.О. Банківська діяльність у контексті інтеграції та глобалізації [Текст] / О.О.Чуб // Фінанси України. – 2008. - №1. – С.138-146.
11. Шаповалов, А.В., Міщенко В.І. Оцінка можливих наслідків вступу України до СОТ для банківського сектору [Текст] / А.В. Шаповалов, В.І.Міщенко // Фінанси України. – 2008.- №4. – С.45-56.

12. Деревко, О. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору [Текст] / О.Деревко // Банківська справа. – 2008. - №1 (79). – С. 76-82.
13. Диба, М.І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України [Текст] / М.І.Диба, Є.С.Осадчий // Фінанси України. – 2008. - №6. – С.77-88.
14. Марцин, В.С. Проблеми і шляхи підвищення капіталізації банківських установ в управлінні капіталом банку [Текст] / В.С.Марцин // Фінанси України. – 2007. - №2. – С.77-78.
15. Міщенко, С. Визначення основних факторів розвитку та ефективності функціонування фінансового сектору України [Текст] / С.Міщенко // Банківська справа. – 2008. - №4(82). – С. 31-47.
16. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: Постанова Правління Національного банку України 15.03.2004 р. №104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0104500-04>>
17. Совершенствование корпоративного управління в банковских организациях: Консультативный документ Базельского Комитета по банковскому надзору [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <<http://www.nccg.ru/site.xp/050050056056124.html>>
18. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України [Електронний ресурс]: Постанова Правління Національного банку України № 98 від 28 березня 2007 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Bank_Supervision/korp_uprav/METHOD40.pdf>
19. Заява прес-служби Промінвестбанку від 30 вересня 2008 р. – Режим доступу: <<http://www.pib.com.ua/pr/pressrelease.php.ua?08093001>>
20. Уманський, С. Промінвестбанк и акционеры: конфликт без правил? [Электронный ресурс] / С.Уманский // Зеркало недели. - № 35 (714). - 20-26 сентября 2008 р. – Режим доступа: <<http://www.zn.ua/2000/2245/64089/>>
21. Уманський, С. Промінвестбанк: полірування колод? [Електронний ресурс] / С.Уманский // Дзеркало тижня. - № 37 (716). - 4 - 10 жовтня 2008 р. –<<http://www.dt.ua/2000/2245/64260/>>
22. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm
23. Річний звіт про діяльність банківського нагляду України у 2007 р.: інформаційні матеріали [Електронний ресурс]. – К., 2008. – 62с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydan/Annual%20Reports%20Bank%20Supervision/Zvit_bank_nagladu_2007.pdf>
24. Про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність»: Закон України від 16 листопада 2006 р. № 358-V [Текст] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2007. - № 2. - Ст.15.
25. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу: Закон України від 14 вересня 2006 р. № 133-V [Текст] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. - №43. - Ст.414.
26. Дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи [Електронний ресурс]: Аналітичний звіт НБУ. – Київ, 58с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Publication/Analytical/Report_fin_kr.pdf>
27. Про додаткові заходи щодо діяльності банків: Постанова Правління НБУ від 11 жовтня 2008 р. № 319 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/inf_mat/Of_Pov/2008/11.10.2008_319.htm>
28. Про затвердження Спеціального порядку здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків: Постанова Правління НБУ від 1 грудня 2008 р. № 405 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=3250&god=2008>
29. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31.10.2008 № 639-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>>
30. Позачергове пленарне засідання Верховної Ради України 26 січня 2009 року (Інформаційне управління) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=141706&cat_id=33449
31. Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань перевірки діяльності Національного банку України в період фінансової кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=34092&pf35401=132695
32. Зірвано збори акціонерів банку "Надра" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://5.ua/newsline/247/0/56935/>